

ANTANAS SUGINTAS

I. Rašytųjų Konstitucijų atsiradimas

Kiekviena valstybė turi savo konstituciją arba teisinius dėsnius, kuriais nustatoma valstybės aukštieji organai, tvarka, kuria jie kviečiami eiti savo funkcijas, jų tarpusavio santykiai ir kompetencija, taip pat principinė individo padėtis santykiuose su valstybės valdžia. Kaip ir visos juridinės normos, konstitucinės teisės normos gali būti nustatytos dvejopu būdu: papročiais arba rašytais įstatymais. Iki Amerikos ir Prancūzų revoliucijų XVIII amžiuje įvairių Europos šalių valstybinė teisė rėmėsi beveik išimtinai papročiais. Tik retkarčiais pasitaikydavo kai kurie rašyti konstituciniai tekstai, kaip antai: iškilmingi monarcho pareiškimai, kurių jis pats ir savo įpėdinių vardu pasižadėdavo laikytis, taip pat nepriklausomų valstybių traktatai ir kapituliacijos, padarytos joms sutikus susilieti į vieną valstybę.

Anglija, likusi šalia XVIII amžiaus revoliucinio judėjimo, pasiėmė kaip tik šios rūšies konstituciją, paremtą daugiausia papročiais ir turinčią tik nedidelį rašytų įstatymų skaičių; svarbesnieji iš jų yra: Didžioji Chartija ir jos vėlesnieji patvirtinimai, Teisių peticija, Teisių bill'ius [bilis – *red. pastaba*], sosto paveldėjimo 1700 m. aktas ir traktatai apie Škotijos ir Airijos prijungimą.

Bet XVIII amžiaus publicistai vaizdavosi konstituciją kaip pagrindinį sistematiškai parašytą įstatymą. Tuomet visi pripažindavo rašytojo įstatymo viršenybę prieš papročius, todėl įstatymo pavidalu reikėjo išreikšti svarbesniosios konstitucinės normos. Be to, XVIII amžiaus žmonės žiūrėjo į naują konstituciją, Visagalės Tautos paskelbtą, kad tai yra visuomenės sutarties atnaujinimas. Pagalios

Antanas Sugintas (nuotrauka iš „Didžiojo Lietuvos parlamentarų biografinio žodyno“)

tokiu būdu redaguota konstitucija aiški ir sistematiška, anot jų, galėjo būti puikus politinio auklėjimo įrankis, kadangi piliečiams ji galėjo suteikti savo teisių žinojimo ir pririšti juos prie tų teisių.

Pirmas tokias konstitucijas sudarė sau daugelis Šiaurinės Amerikos anglų kolonijų, atsiskyrusių 1776 m. Paskui eina Amerikos Jungtinių Valstybių [Jungtinių Amerikos Valstijų – *red. pastaba*] konstitucijos, – iš pradžių vadinamieji Konfederacijos straipsniai (1781 m. Articles of Confederation), paskui pakeisti federaline Konstitucija, Konvento priimta 1787 m. Nuo 1789 m. tokias konstitucijas išdirbinėjo [priiminėjo – *red. pastaba*] Prancūzija. Nuo to laiko rašytos konstitucijos, nepaisant revoliucijų, Prancūzijoje ėjo viena po kitos iki steigiamųjų 1875 m. įstatymų. Bet Prancūzų revoliucija drauge su savo karo nugalėjimais nešė ir savo idėjas į kitas Europos valstybes, kurios Paryžiaus pavyzdžiu sudarė savo konstitucijas, nors dėl 1814 ir 1815 metų įvykių jos griuvo, ir Europoje vėl įsivyravo dieviškosios teisės principai. Bet konstitucijos vėl atgijo, ar valdovų duotos, ar, kaip Belgijoje 1831 m. ir Šveicarijoje 1848 m., steigiamųjų susirinkimų tautos vardu priimtos. Amerikoje centralinės [centrinės – *red. pastaba*] ir pietų kolonijos, atsikratydamos ispanų arba portugalų viešpatavimo ir tapdamos nepriklausomos, priimdavo rašytas konstitucijas, paprastai respublikoniškąsias, Jungtinių Valstybių Konstitucijos pavyzdžiu. Tokiu būdu beveik visos Vakarų tautos turi rašytus konstitucinius įstatymus. Taip pat visos Amerikos nepriklausomos valstybės turi rašytas respublikoniškąsias konstitucijas. Europoje tik viena valstybė, Anglija, pasilaikė [paliko galioti – *red. pastaba*] savo konstituciją, paremtą papročiais, ir rašyti tekstai jon įeina tiktai kaip atskiros reglamentacijos, pareinančios [kylančios – *red. pastaba*] iš įvairių šimtmečių, bet Anglijos kolonijos su atskiromis vyriausybėmis ir parlamentais gaudavo iš karaliaus jau rašytąsias konstitucijas.

II. Skirtumas tarp konstitucinių ir paprastųjų įstatymų

Apžvelgę dabartines valstybių konstitucijas matome, kad vienos valstybės turi rašytąsias konstitucijas, kitos tokių neturi. Pirmosiose valstybėse konstitucijos laikomos pareinančiomis arba tiesiog nuo tautos ar tautos atstovybės, arba nuo monarcho ar nuo abiejų valstybės elementų drauge. Konstitucijos įstatymai laikomi pagrindiniais valstybės įstatymais ir svarbesniais už kitus paprastuosius įstatymus. Tasai skirtumas tarp konstitucijos ir paprastųjų įstatymų pažymėtas buvo juristų dar XVII ir XVIII amžiuose. Konstitucijos įstatymai laikomi buvo kaip pirmutinis aktas vyriausios tautos valdžios, kaip visų nustatytų valdžių – vykdomosios, teismo ir įstatymų leidžiamosios – šaltinis. Tokiu būdu pagrindiniai, arba konstitucijos, įstatymai laikomi buvo pirmutiniais ir aukštesniais už paprastuosius. Įstatymų leidžiamoji valdžia turėjo pasiduoti jiems ir negalėjo ne tik panaikinti juos arba pakeisti, bet turėjo veikti jų nustatytais sąlygomis bei formomis. Bet išvesti sieną tarp konstitucijos įstatymų ir paprastųjų negalėjo nė prigimtinės teisės teorija. Juo labiau sunku šitas skirtumas išvesti praktikoje. Bendrai paėmus, konstitucijos įstatymų turinį sudaro valstybės organizacijos ir jos kompetencijos pagrindiniai dėsniai, taip pat nurodymas tų principų, kuriais remiasi piliečių teisių pripažinimas. Bet daugelis konstitucijų neapima šitokios konstitucinės teisės materialine prasme. Vienomis konstitucijomis nustatoma smulkiai rinkimų teisė, parlamento darbų tvarka, teismų sutvarkymas; kitomis visa tai paliekama paprastiesiems įstatymams. Svarbūs ir menkos reikšmės nuostatai vienur konstitucijoje pastatyti šalia vienas kito, o kitur ir labai svarbūs valstybės organizacijos dalykai nustatyti paprastaisiais įstatymais. Bet kadangi, bendrai imant, konstitucijos įstatymai laikomi pagrindiniais ir svarbesnės reikšmės už paprastuosius, tai valstybių didžiama nustato konstitucijai keisti ypatingas, sunkesnes formas. Tose valstybėse, kur laikoma tautos suverenine valdžia, konstitucija galima

keisti arba tiesioginiu tautos balsavimu, arba seimus [parlamentus – *red. pastaba*] paleidžiant ir renkant naujus, arba pakeitimo klausimas svarstomas tam tikruose konventuose. Kitose valstybėse seimams nustatyta konstitucijai keisti daugybė ypatingų formų, reikalaujant kvalifikuotos daugumos. Kartais reikalaujama balsuoti pakeitimą daugelį kartų arba balsuoti keliuose, vienas po kito einančiuose, parlamentuose. Bet yra ir tokių valstybių, kurios, turėdamos rašytąsias konstitucijas, nereikalauja ypatingų formų konstitucijai keisti, kaip Italija, Ispanija, nekaltant jau apie Angliją, kuri neturi nė rašytosios konstitucijos, nors kai kuriuos įstatymus, kaip Teisių bill'ių ir Act of Settlement [Sosto paveldėjimo įstatymas – *red. pastaba*], anglų literatūra vadina savo konstitucija. Tokiu būdu konstitucinių įstatymų svarbioji žymė yra ta, kad jie turi kvalikuotą [kvalifikuotą – *red. pastaba*] formalią įstatymų galią. Tose valstybėse, kurios neturi ypatingų formų konstitucijai nustatyti ir keisti, konstitucijos praktiškai neturi juridinės reikšmės, nes jos niekuo nesiskiria nuo paprastųjų įstatymų.

III. Vakarų Europos ir Amerikos valstybių įstatymų konstitucingumas

Tose valstybėse, kur yra pagrindiniai įstatymai konstitucijos pavidalu ir kuriems keisti yra nustatytos ypatingos kvalifikuotos sąlygos, kyla įstatymų konstitucingumo klausimas, gali kartais paprastieji įstatymai būti priešingi konstitucijos įstatymui, kitaip sakant, gali būti nekonstitucingi. Jeigu įstatymų leidėjas negali keisti konstitucijos paprastąja tvarka, tai suprantama, kad tas pats įstatymų leidėjas negali leisti paprastojo įstatymo, nesutinkančio su konstitucija, negali keisti tos konstitucijos aplinkiniu keliu per paprastuosius įstatymus. Čia ir kyla sankcijos reikalas: kaip turi būti pasielgta, jeigu įstatymų leidžiamoji įstaiga nesiskaitytų su konstitucija ir leistų įstatymus, nesutinkančius su ja? Ar gali būti tokių atsitikimų, kad įstatymai būtų išleisti nekonstitucingi? Čia tenka konstatuoti, kad yra trejopos rūšies valstybių, kurios šitą klausimą riša [sprendžia – *red. pasta-*

ba] įvairiai. Vienose valstybėse (Anglija, Ispanija, Italija), kur jokio skirtumo tarp konstitucinių ir paprastųjų įstatymų nėra, jokio konflikto tarp minėtų įstatymų ir kilti negali. Kiekvienas vėliau išleistasis įstatymas gali pakeisti anksčiau išleistąjį, kad ir liestų jis pačius valstybės organizacijos pagrindus. Angluose [Anglijoje – *red. pastaba*] vyrauja nuomonė, kad parlamentas, kuris jų supratimu, apima abejus įstatymų leidžiamuosius rūmus ir karalių, yra suverenasis su neaprežta [neapribota – *red. pastaba*] valdžia. Taip, pavyzdžiui, anglų rašytojas Dicey savo įvade į „Anglų konstitucijos tyrinėjimą“ sako, kad suverenitetas esąs juridinė ir politinė sąvoka ir kad Anglų Parlamentas turįs juridinį suverenitetą, t. y. jo leidžiamus įstatymus ginčyti joks teismas negalįs. Politinis suverenitetas galįs priklaustyti anglų rinkikams, drauge paėmus su Lordų rūmais ir karaliumi, bet šita prasme suverenitetas juridinės reikšmės neturįs, nes Parlamento išleistas įstatymas turįs galios, neatsižvelgiant į tai, ar jis tikrai atitinka rinkikų norus, nors jų valia galų gale valstybėje yra stipriausia jėga.

Kadangi tokiu būdu juridinis suverenitetas priklauso Parlamentui, tai negali būti jokios kitos valdžios, kuri varžytų šią suvereną. Taigi tas suverenasis kiekvienu momentu turi būti laisvas vienodai reikšti savo valią, keičiant visus valstybės įstatymus, neatsižvelgiant į jų svarbumą valstybės tvarkymui. Tokiu būdu Anglų Parlamentas lygiai lengvai gali keisti pagrindinius įstatymus, kaip ir visus kitus; čia nėra jokio juridinio skirtumo tarp konstitucinių ir kitų įstatymų ir pagalios nėra jokios teismo ir kitos valdžios, kuri galėtų pripažinti Parlamento aktus neturinčiais galios arba nesutinkančiais su konstitucija.

Antrąją valstybių rūšį sudaro tokios, kaip Amerikos Jungtinės Valstybės ir kitos, kur yra išvestas aiškus skirtumas tarp konstitucijos ir kitų įstatymų, kurie negali prieštarauti konstitucijai, o jeigu prieštarauja, tai gali būti teismo valdžios pripažinti neturinčiais galios. Amerikos Jungtinių Valstybių Konstitucijoje pasakyta, kad „federalinė teismo valdžia žiūri visus ginčus, kurie gali kilti, šitą Konstituciją ir apskritai Jungtinių Valstybių įstatymus taikant“; be to, kitoje vietoje yra pažymėta, kad „Jungtinių Valstybių Konstitucija ir įstatymai, kurie su ja sutinka... bus

krašto vyriausioji teisė“. Tokiu būdu teisė aiškinti įstatymus apima taip pat ir teisę spręsti, ar jie sutinka su konstitucija, ar ne, o jeigu ne, tai jie reikia skelbti netikrais, nesamais. Antra vertus, kadangi konstitucija yra vyriausias krašto įstatymas, tai susidūrus su ja įstatymams, kuriuos priėmė kongresas arba kuri atskira valstybė, teismo valdžia turi laikytis tik konstitucijos. Tokiu būdu teismas, kuriam teisėtu keliu yra paduotas koks nors skundas, gali atsisakyti pritaikyti įstatymą, kuriuo remiasi viena iš šalių, ir tokiu būdu pripažinti tą įstatymą priešingą konstitucijai. Taip pat atskirų Jungtinių Valstybių teismai gali paskelbti priešingais Konstitucijai ir atsisakyti pritaikyti įstatymus, išleistus jų parlamentų. Dėl tų pačių priežasčių federalinis teismas gali atmesti atskirų valstybių įstatymus, jeigu jie liėtų sprendžiamąją bylą. Bet reikia pabrėžti, kad jei įstatymas nesutinka su konstitucija, tai Amerikos teismai nedaro sprendimo apie to įstatymo panaikinimą apskritai, o tik atsisako jį pritaikyti. Be to, teismas pats savo iniciatyva nekelia klausimo apie kurio nors įstatymo nekonstitucingumą, tik tatai konstatuoja, apskundus jį suinteresuotajai proceso šaliai.

Kad būtų suprantama, dėl ko Amerikoje pavesta teismams spręsti įstatymų konstitucingumas, reikėtų atsižvelgti į šiuos dalykus. Amerikoje pripažinta, kad suvereninė valdžia priklauso tautai ir reiškiasi trejopu būdu: per įstatymų leidžiamąsias įstaigas, per vykdomąją valdžią ir per teismo valdžią. Dalykas toks, kad iš vienos pusės XVIII amžiuje Montesquieu teorija apie valdžių padalinimą turėjo didelio autoriteto, o iš antros pusės Jungtinės Valstybės, būdamos pirmiau Anglijos kolonijomis, gavo iš Anglų karalių chartijas arba privilegijas, kuriose buvo išdėstyta kolonijų valdymo bei organizacijos pagrindiniai pradai. Bet kai kurios chartijos pakartojo pagrindinius dėsnius konstitucijos, kurią buvo nusistatę dar pirmiau patys kolonistai. Bet šitose kolonijose įstatymų leidžiamasai organas nevyravo taip, kaip Anglijoje, ant vykdomosios valdžios, nes gubernatoriaus veto faktinai veikė. Be to, kolonijų įstatymų leidžiamasias įstaigas varžydavo Britų įstatymai ir kolonijų chartijos, kaip konstitucinės normos, kurios negalėjo būti pakeistos. Kiekvienas įstatymas, išeinantis iš

šitų ribų, galėjo būti Britų privy council'io [Slaptoji taryba – *red. pastaba*] paskelbtas netikru. Tokiu būdu jau šitose chartijose reiškiasi būsiančių konstitucijų pagrindiniai dėsniai su valdžių padalinimu ir su teismo valdžios kompetencija spręsti įstatymų konstitucingumas.

Be to, reikia atsiminti, kaip sako prof. Dicey, kad valdžių padalinimas – tai federalizmo svarbi ypatybė. Federalinėje valstybėje, kokia yra Jungtinės Valstybės, valdžia dalinama tarp visos valstybės valdžios ir atskirųjų valstybių, įeinančių į sąjungą. Įgaliojimai, duoti visai valstybei, žinoma, aprėžia atskirųjų valstybių valdžias, ir kad centralinė valdžia neužgrobūt per daug valdžios, tai Jungtinių Valstybių Konstitucija duoda specialių ir aiškių teisių sąjungos vykdomajai, įstatymų leidžiamajai ir teismo valdžioms, pažymėdama, kad neperduotosios teisės priklauso atskiroms valstybėms arba tautai. Centralinė Jungtinių Valstybių valdžia taip pat yra griežtai padalyta taip, kad vykdomoji valdžia visai nepriklauso įstatymų leidžiamosios, o teismas turi lygią valdžią su pirmosiom dviem valdžiom.

Trečią valstybių rūšį sudaro Prancūzija ir kitos Europos kontinento valstybės, prie kurių reikia priskaityti ir mūsų Lietuvos valstybę. Šitos valstybės, kad ir pripažįsta tautos suverenumą, bet valdžių griežto padalinimo neišveda ir savo konstitucijose iš vienos pusės suteikia pirmenybę įstatymų leidžiamajai valdžiai, kurios priklauso vykdomoji valdžia – Ministrų Kabinetas, kuris turi turėti parlamento pasitikėjimo, – o iš kitos pusės parlamento teisės kiek aprėžtos tuo, kad, einant Prancūzų Konstitucija, prezidentas turi teisės, senatui sutinkant, paleisti parlamentą ir gražinti rūmams jų priimtą įstatymą iš naujo svarstyti, taip pat rūmai paprastą tvarka negali pakeisti Konstitucijos. Tokiu būdu Prancūzų parlamentas nėra, kaip Anglų Parlamentas, suverenas pilnaja to žodžio prasme. Bet kaip Prancūzijoje, taip ir kitose Europos valstybėse, kurios turi sunkiai pakeičiamą konstituciją, pripažįstama tasai dėsnis, kad teismai neturi jokios teisės spręsti įstatymų konstitucingumą. Taisyklingai išleisti įstatymai privalomi teismams, kurie turi juos taikyti, o ne vertinti. Tokiu būdu išeina, kad teismai kompetentingi taikyti ir aiškinti paprastuosius

įstatymus, bet ne konstituciją. Užtat įstatymų leidžiamosios valdžios suvaržymai, kurie nustatyti konstitucijoje, neturi jokios kitos sankcijos, kaip tik atstovų supratimą savo moralinės bei politinės atsakomybės prieš tautą. Tokia nuomonė buvo paskelbta Prancūzijos 1790 m. Steigiamojo Susirinkimo, ir nuo to laiko šita doktrina stipriai laikosi Prancūzijoje, ir ten toje doktrinoje matomas net valdžių padalinimo principo pritaikymas. Tai priimta net Šveicarijoje, nors jos įstaigos panašios į Amerikos įstaigas, taip pat ir Belgijoje, kur taip pat manoma, kad jeigu būtų kitaip, tai būtų įstatymų leidžiamojo suvereniteto ir valdžių padalinimo panaikinimas. Bet iš tikrųjų reikia pripažinti, kad šitose valstybėse, kaip Prancūzija, Belgija ir kt., nėra išvesta griežto valdžių padalinimo, kaip aukščiau buvo nurodyta, ir šitose valstybėse teismai neturi nė tokio autoriteto, kokį turi Amerikos teismai, kurie jį įgijo per ilgą laiką.

IV. Lietuvos valstybės įstatymų konstitucingumas

Dabar pažiūrėsime, kaip įstatymų konstitucingumo klausimas išspręstas mūsų Konstitucijoje. Visų pirma mes randame § 1 pasakytą, kad „Suvereninė Valstybės valdžia priklauso Tautai,“ o § 2 pažymėta, kad „Valstybės valdžią vykdo Seimas, Vyriausybė ir Teismas“. Gali kilti klausimas, ar neįdėti mūsų Konstitucijon principiniai dėsniai tautos suvereniteto ir valdžių padalinimo, kurie yra Amerikos Jungtinių Valstybių Konstitucijoje. Tuomet Seimas turėtų būti tautos renkamas ir Prezidentas turėtų būti plebiscito keliu renkamas tos pačios tautos, ir pagaliau turėtų tada ir pats Teismas kokiu nors būdu išplaukti iš tautos suvereniteto, jeigu jau norėta išvesti ir valdžios padalinimas, ir tautos suverenitetas. Bet koks turinys į minėtus §§ buvo dedamas Steigiamojo Seimo, gal paaiškės, prisiminus Konstitucijos projekto referento atstovo Antano Tumėno kalbą, svarstant minėtą projektą I skaitymu. A. Tumėnas pasakė šituo klausimu šitaip: „Antrame abzace [pastraipoje – *red. pastaba*] buvo iškeltas klausimas dėl jo formulavimo: ar reikia palikti formula: „valdžia priklauso krašto piliečiams“, ar palikti: „Suverenė [suvereni – *red. pastaba*] valdžia

priklauso tautai“, ar „suverenė valdžia priklauso tautai, kuri per Seimą reiškia savo valią“. Žodžiu, klausimas, kur ieškoti suverenumo šaltinio? Klausimas teorijos atžvilgiu labai svarbus, dėl jo galima ginčytis, bet komisijai reikėjo vieną tų terminologijos duodamųjų atsakymų pasirinkti. Komisija pasirinko tokį atsakymą, kaip čia yra... Projekte, kurį Konstitucijos komisija patiekė [pateikė – *red. pastaba*] Steigiamajam Seimui svarstyti, buvo pasakyta, kad suverenė Lietuvos valdžia priklauso visiems krašto piliečiams, kurie tą valdžią reiškia šioje Konstitucijoje nustatytais būdais. Taigi suvereniteto klausimui pripažintas svarbumas tik teoretiniu [teoriniu – *red. pastaba*] terminologijos atžvilgiu ir tokiu būdu nepriduota jam lemiančios reikšmės kitiems Konstitucijos dėsniams, kaip valstybės sutvarkymo ir kt. Taip toje pat aukščiau minėtoje kalboje p. Tumėnas, paliesdamas valdžios sutvarkymo dėsnius, pareiškė: „Svarstydamą valdžios sutvarkymą, Konstitucijos komisija turėjo omenyje du pamatinius principus, iš kurių galima išeiti valdžią sutvarkant, jos kompetenciją, kaip atskiro organo, skirstant. Vienas principas, tai aiškus, griežtas valdžios funkcijų pasiskirstymas; kitas aiškus, gal jam priešingas, principas, tai valdžia viena. Bet nei vienas, nei kitas principas teorijoje negali būt svarstomas su visomis konsekvencijomis nuosekliai – reikalingas yra tų dviejų principų taikinimas...“ Toliau „Seimui pavedamos tam tikros funkcijos, sudaroma vyriausybė, kuri taip pat turi du organus, ir nuošaliai tų valdžių stovi teismas. Dėl to 3 § ir kalbama apie tris valdžias: Seimą, Vyriausybę ir Teismą. Toliau kiekvieno tų organų kompetencija nurodoma atskirai, konkrečiai...“ Bet gal dar aiškiau kalbamuojau klausimu pasakyta Konstitucijos komisijos pranešime Steigiamajam Seimui, pridėtame prie Konstitucijos projekto. Ten pasakyta šitaip: „Valstybės valdžios sutvarkymas, įstatymų leidimas, jų vykinimo aukščiausioji priežiūra Konstitucijos įstatymu pavedama Seimui. Seimo vykdomuoju organu statoma Ministerių Taryba, kuri už savo darbus atsako prieš Seimą. Bet pavedant Seimui aukščiausiąją Respublikos valdžią ir Ministerių Tarybą darant Seimo pildomuoju organu, išeitų, kad vienas Seimas yra Valstybės valdžia; Seimo konstitucija apimtų visas valdžios funkcijas, nebūtų jokio organo varžo-

ma, koreguojama. Komisija randa, kad nebūtų tiksliu daiktu palikti valdžią vienam, be korektyvų, Seimui, Komisija mano, kad bus tiksliu daiktu išskirti iš Seimo kompetencijos tam tikras funkcijas ir perduoti jas Valstybės Prezidentui. Nuošaliai nuo Seimo ir nuo Vyriausybės, t. y. Valstybės Prezidento ir Ministerių Tarybos stovi Konstitucijos įstatyme Teismo valdžia, kuri yra nepriklausoma nuo Seimo ir nuo Vyriausybės; Teismo nepriklausomybė yra būtina sąlyga įstatymų tikrai prasmei suprasti, ją vykinti“. Tokiu būdu mes matome, kad mūsų Konstitucijos sumanytojai pavedė Seimui svarbiausiąją Respublikos valdžią, bet vis dėlto ne suvereninę, o kiek aprėžtą, nes Respublikos Prezidentas gali Seimą paleisti ir turi teisę Seimo priimtąjį įstatymą grąžinti Seimui antrą kartą svarstyti, ir Seimas ne visuomet tegali pakeisti Konstituciją ir gali tam tikrais atsitikimais tat padaryti tik Tauta visuotinio balsavimo keliu, o jeigu ir Seimas gali keisti Konstituciją, tai tik 3/5 visų atstovų balsų dauguma. Taigi šitame tautos balsavimo reikalavime, Konstituciją keičiant, kiek atsiliepia tautos suverenumo principas, įdėtas § 1. Tokiu būdu paliekant suvereninę valdžią tautai, nė viena iš valstybės valdžių nereiškia tos valdžios išimtinai, todėl ir Seimas gali leisti paprastąją tvarka įstatymus, bet suvaržytas yra, keičiant Konstituciją. Mūsų Konstitucija yra išskirta iš įstatymų eilės ir pastatyta aukščiau už kitus įstatymus. Seimas yra kompetentingas leisti paprastus įstatymus, bet ne visuomet gali būti kompetentingas pakeisti ar papildyti Konstituciją, nes Seimo priimtas Konstitucijos pakeitimas ar papildymas atiduodamas spręsti tautai visuotinio balsavimo keliu, jei per tris mėnesius nuo jo paskelbimo dienos to pareikalau Respublikos Prezidentas, arba 1/4 dalis visų atstovų, arba 50 000 piliečių, turinčių teisės rinkti į Seimą. Šitas Konstitucijos vyravimo principas aiškiai ir kategoringai [kategoriškai – *red. pastaba*] pareikštas Konstitucijos § 3, kur pasakyta: „Lietuvos Valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai“. O Konstitucijos komisijos pareiškime St. Seimui apie Konstitucijos reikšmę yra šitaip pažymėta: „Tiekiamasis valstybės Konstitucijos įstatymo projektas yra pamatinio valstybės įstatymo projektas. Konstitucijos įstatymo projektas... taps tokiu įstatymu, su kuriuo turės būti suderinami

visi kiti veikiantieji lig jo paskelbimo Lietuvos valstybėje įstatymai; tie įstatymai, kurie būtų Konstitucijos įstatymui priešingi, savaime turės nustoti įstatymo galios, naujai gi leidžiamieji įstatymai turės įstatymų galios tuomet, kuomet jie neprieštaras Konstitucijos įstatymui“. Tokiu būdu minėtame § paliestas klausimas iš 2 pusių: apie įstatymus, buvusius prieš šios Konstitucijos paskelbimą, ir įstatymus, išleistus po Konstitucijos paskelbimo tos pat Konstitucijos nustatyto Seimo. Pirmas klausimas nesukelia jokių abejojimų, nes vėliau išleistieji įstatymai pakeičia anksčiau išleistuosius, toks yra juridinis principas. Kitų valstybių konstitucijose šitas dėsniš išreikštas dar aiškiau. Pavyzdžiui, Belgijos Konstitucijos 138 str. pasakyta: „Nuo dienos Konstitucijos įsiteisėjimo visi įstatymai, dekretai, nutarimai, įsakymai ir kiti aktai, jai priešingi, laikomi panaikintais“. Italijos Konstitucijoje, kuri vadinasi pagrindiniu statutu ir formaliniu [formalioju – *red. pastaba*] atžvilgiu niekuo nesiskiria nuo paprastojo įstatymo, tačiau 81 str. taip pat pasakyta, kad „kiekvienas įstatymas, priešingas šiam statutui, panaikinamas“.

Bet painesnis klausimas iš kitos pusės, būtent, ar gali būti, kad Lietuvos Seimas išleistų priešingą mūsų Konstitucijai įstatymą ir kad tas įstatymas, tinkamai išleistas, neturėtų galios. Konstitucijos sumanytojų pareiškimas, kuris aukščiau buvo jau cituotas, kad „naujai leidžiamieji įstatymai turės įstatymų galios tuomet, kuomet jie neprieštaras Konstitucijos įstatymui“, skamba labai kategoringai ir reikšmingai būsiančiam įstatymų leidimo organui – parlamentui. Po to dar prisiminus tautos suverenitetą, rodos, galėtų kilti sankcijos reikalingumas, jeigu Seimas peržengtų savo kompetencijos ribas. Bet toliau mes matome, kad vienintelis korektyvas Seimo valdžiai nustatyta tik Respublikos Prezidento valdžia, kurios uždavinys be kita ko yra „saugoti Konstituciją“, „skelbti įstatymus“, grąžinti Seimo priimtus įstatymus antrą kartą svarstyti ir pagalios paleisti Seimą. Tokiu būdu, jeigu Seimas priimtų įstatymą, priešingą Konstitucijai, tai Prezidentas gali tokį įstatymą grąžinti iš naujo svarstyti, o jeigu ir tai negelbėtų, galėtų paleisti Seimą. Jokios kitos sankcijos prieš įstatymų nekonstitucingumą mūsų Konstitucijoje nėra. Taip § 27 pasakyta,

kad Seimas leidžia įstatymus, o įstatymų skelbimo tvarką ir jų įsiteisėjimo laiką nustato atskiras įstatymas; taigi čionai jokių aprėžimų nėra, o skyriuje apie teismus labai maža kas pasakya. O kas svarbiausia – apie teismų organizaciją, kompetenciją ir jurisdikciją nieko nenustatyta, nes pasakya § 66, kad visa tai nustato įstatymas. Tik viena naujesnė mintis pažymėta § 68, kad „Teismas sprendžia administracijos įsakymų teisėtumą“, bet apie teisę spręsti, ar Seimo išleistas įstatymas konstitucingas, nepasakya nė pusės žodžio. Iš tikrųjų atrodo, kaip Konstitucijos komisija savo pranešime ir jos referentas p. Tumėnas savo kalboje St. Seime pažymėjo, kad teismas pastatytas ne kaip atskira valstybės valdžia su nepriklausoma nuo kitų valdžių kompetencija, bet pastatytas „nuošaliai“, net be paviršutinių nepriklausomybės žymių. Kadangi teismam mūsų Konstitucijoje palikta tik „nuošali“ vieta nuo kitų Respublikos valdžių: Seimo ir Vyriausybės, tai suprantama, kodėl nepavesta teismui aiškinti ir taikinti Konstitucija ir spręsti Seimo išleistų įstatymų konstitucingumas. Svarbiausia Respublikos valdžia pavesta Seimui, kurią tik, palyginti nedaug tesuvaržo Respublikos Prezidentas ir tautos valia visuotiniu balsavimu, bet daugiau aprėžimų dar iš teismo pusės mūsų Konstitucijos nenustatyta. Nepravėdant griežto valdžių padalinimo, kaip Amerikos Jungtinėse Valstybėse, bet stengiantis, kaip Konstitucijos komisija sako, „sutaikinti“ šitą principą su jai priešingu vienos valstybės valdžios principu, pasitenkinta nedideliais korektyvais prie Seimo valdžios ir, matyt, pasitikėta Seimo atstovų atsakomybės jausmu prieš tautą. Kad šitas klausimas mūsų Konstitucijoje šitaip, o ne kitaip, nustatytas, dar labiau paaiškės, jeigu mes pažiūrėsime į Konstitucijos komisijos paruoštą ir Steigiamajam Seimui patiektą Konstitucijos projektą. Ten rasime § 69, kuris šitaip skambėjo: „Teismas nesvarsto atatinamai išleistų ir paskelbtų įstatymų teisėtumo“. Taigi buvo nustatytas aiškus dėsnis, kad nors joks įstatymas, priešingas Konstitucijai, neturi galios, bet teismas apie tai spręsti neturi teisės. Ir šitą projekto § svarstant Steigiamajame Seime II skaitymu, referentas atstovas A. Tumėnas pareiškė: „Dėl šito § gali kilti klausimas, ar dėtinas ar nedėtinas toks §. Jei nedėtinas, tai kuo jis galima pakeisti?

Komisija yra priėmusi tą principą, kad dėl Seimo išleistųjų įstatymų, ar jie yra suderinti su Konstitucija, ar nesuderinami, ar gal visai išeina iš Konstitucijos ribų – teismas, einant komisijos nusistatymu, to klausimo nesvarsto. Bet gali būti ir priešingas principas, būtent, kad teismas svarsto ir sprendžia, ar įstatymas yra suderinimas su Konstitucija. Pavyzdys toks: yra išleistas Seimo Žemės reformos įstatymas; pravedus Konstituciją ir pažymėjus principą, kuris čia siūlomas, teisėjai negalės svarstyti, ar Žemės reformos įstatymas nėra priešingas Konstitucijai. Jeigu pripažinti principą, kad teismas gali svarstyti išleistų ir paskelbtų įstatymų teisėtumą, tai teismas gali rast Žemės reformos įstatyme ar atskirus §, ar atskirus skyrius, kurie galbūt, teismo nuomone, bus priešingi Konstitucijos principams. Tai čia klausimas labai svarbus ir jis gali būti sprendžiamas pagal tai, iš kurio principo kas panorės išeiti. Konstitucijos komisija palinko į pusę to principo, kuris čia įneštas [pateiktas – *red. pastaba*].“ Prie to § 69 atstovas Starkus pasiūlė išbraukti žodžius „išleistų ir“ ir palikti tokį §: „Teismas nesvarsto atitinkamai paskelbtų įstatymų teisėtumą“ ir savo pasiūlymą motyvavo šitaip: „Iš tikrųjų teismas ir negalės gilintis į tai, kaip tie įstatymai išleisti. Čia pas mus tokia tvarka, kad įstatymai teisėti nuo paskelbimo dienos, ir teismas gali tik tikrinti, ar jie gerai paskelbti, ar ne. O į tai, kaip tie įstatymai buvo išleisti, keliais skaitymais, teismas negali gilintis: Jam svarbu tik paskelbimas „Vyr. Žiniuose“ tų įstatymų. Tai aš manau, kad išmetimas žodžių „išleistų ir“ redakcinė pataisa, o ne esminė“. Šitas pasiūlymas St. Seimo II skaitymu buvo priimtas. Bet Konstitucijos projektą svarstant III skaitymu Bendrosios teisės ir Konstitucijos komisijos pasiūlė minėtą § visai išbraukti, kas be debatų ir buvo priimta 1922 m. liepos 21 d. posėdyje. Tą pačią dieną socialistai-liaudininkai ir valstiečių sąjunga, svarstant tolimesnius Konstitucijos projekto §§, buvo pasiūlę įrašyti naują § tokio turinio: „Priešingus vieni kitiems įstatymus teismas turi taip išaiškinti, kad priešingumai būtų prašalinti. Jei priešingumą aiškinimu pašalinti negalima, tai teismas apsvarstęs pasirenka, kurį įstatymą šiuo atsitikimu yra taikintinas. Jei įstatymas prieštarauja kuriai nors Konstitucijos normai, tai Konstitucijos norma turi pirmenybę“. Bet be

debatų šitas pasiūlymas Steigiamojo Seimo buvo atmestas. Tokiu būdu aišku, kad sąmoningai Steigiamasis Seimas priėjo prie išvados, kad jokių kitoniškų garantijų, kad Seimas įstatymus leistų tik sutinkančius su Konstitucija, nenustatė, nes nematė reikalo nustatyti. Kaip jau buvo aukščiau pažymėta, mūsų Konstitucijoje neišvedant valstybės valdžių griežto padalinimo, bet suteikiant Seimo valdžiai vyriausios reikšmės, nerasta reikalo šalia jos pastatyti lygios reikšmės teismo valdžią ir duoti jai teisę spręsti Seimo išleistų įstatymų konstitucingumą. Kokią reikšmę teikė teismui Steigiamasai Seimas, matyti ir iš to, kad iš pradžių Konstitucijos komisijos paruoštame projekte buvo § 67, kur buvo pasakyta, kad „Teismas nepriklausomas“, bet St. Seimo priimtoje Konstitucijoje šitas § visai išmestas. Taigi, pastačius teismus nuošaliai nuo kitų Respublikos valdžių, jie nepripažinti kompetentingais spręsti įstatymų konstitucingumą. Tokiu būdu Konstitucijos kategoringas pareiškimas, jog Lietuvos valstybėje neturi galios joks įstatymas, priešingas Konstitucijai, kiek tai liečia įstatymus, Seimo leidžiamus po Konstitucijos paskelbimo, turi labiau deklaratyvinio [deklaratyvaus – *red. pastaba*] pobūdžio, primenančio Seimui Konstitucijos viršenybę ant kitų įstatymų [prieš kitus įstatymus – *red. pastaba*] ir reikalingumą leidžiamus įstatymus taikyti prie Konstitucijos. Nors tokiu būdu Konstitucija neduoda jokių juridinių suvaržymų Seimo valdžios, bet būtų klaidinga manyti, kad Seimas gali savavališkai elgtis, leisdamas įstatymus. Moraliniai bei politiniai veiksniai turi garantuoti, kad Seimas neleistų nekonstitucingų įstatymų. Šią moralinę pareigą uždeda atstovams Konstitucijos § 35, kur pasakyta, kad „kiekvienas atstovas, pradėdamas eiti savo pareigas, prisiekia arba iškilingai pasižada būti ištikimas Lietuvos Respublikai, saugoti jos įstatymus ir sąžiningai vykdyti Tautos atstovo įgaliojimus...“

Naudotasi šiais veikalais: 1) Jellineko – „Bendras mokslas apie valstybę“; 2) A. Esmeno – „Valstybinės teisės pagrindiniai pradai“; 3) A. Daisi – „Anglijos valstybinės teisės pagrindai“; 4) Steigiamojo Seimo stenogramomis ir kt.